

Lexikalisk utveckling av det svenska språket under den fornsvenska perioden

Krmpotić, Roko

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:068737>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-03**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

UNIVERSITETET I ZAGREB
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Roko Krmpotić

Lexikalisk utveckling av det svenska språket under den fornsvenska perioden

Examensarbete

Handledare: Ante Petrović

Zagreb, juli 2021

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
2. Om ordförrådet.....	3
3. Urnordiska (ca 200 – 800).....	4
4. Runsvenska (ca 800–1225).....	6
5. Äldre fornsvenska (ca 1225–1375).....	7
6. Yngre fornsvenska (ca 1375–1526).....	9
7. Slutsats.....	11
8. Källor och litteratur.....	11
9. Sažetak.....	12
10. Summary.....	13

1. Inledning

Språket som talades i dagens Sverige under den tidiga medeltiden bevaras främst i skriftliga dokument, av vilka de äldsta är runinskrifter. De äldsta av dem har sitt ursprung i tiden omkring 300 e.Kr. Ända fram till 700-talet var språket i runinskrifter från Danmark, Norge eller Sverige ganska mycket liknande. Dessa inskrifter har dock ett rätt sparsamt ordförråd, och säkert fanns redan då vissa skillnader mellan språken i dessa länder. Språket som talades fram emot vikingatiden kallas urnordiska eller samnordiska (Bergman 1995: 11).

Den fornsvenska perioden omfattar tiden från omkring 800 till 1526, och indelas i två etapper, det förlitterära (o. 800–o. 1225), under vilken språket kallas runsvenska, och det litterära (o. 1225–1526). Denna indelning är baserad på att latinska bokstäver börjar brukas i det skriftliga språket omkring 1225. Före denna tid använde man endast runorna (Wessén 1958: 24). Många språk, i den högsta graden tyskan (lågtyiskan under medeltiden och högtyskan under den äldre nysvenskan), har berikat svenskt ordförråd med värdefulla ordlån. Också latinet och grekiskan har gjort ett indirekt, men starkt och viktigt inflytande. (Bergman 1995: 13)

I det här arbetet kommer jag att försöka förklara utvecklingen av det svenska ordförrådet mellan 800 och 1526, tillkomsten av nya ord och påverkan av de ovannämnda främmande språken under denna period, med hjälp av olika historiska källor, från de gamla runstenarna till några medeltida lagar och urkunder. Jag kommer också att ge en inblick i de historiska omständigheter som i hög grad har påverkat fornsvenskt ordförråd, men också svensk kultur och samhälle i allmänheten.

2. Om ordförrådet

Ordförrådet har alltid speglat olika förändringar i samhället, liksom den utvecklingsnivå som samhället befinner sig på. Det består av arvord, lånord och nybildningar.

Arvord utgör den äldsta delen av ordförrådet. Några av dem härstammar från urindoeuropeiska (*fader, moder, broder, dotter*), och några från urgermanska (*brud, brudgum, fiende*), urnordiska (*bonde, drottning*) och fornöstnordiska (*gosse*).¹

Lånord kommer från andra språk och med tiden anpassar de sig till stavningen och / eller uttalet av det språk de importerats i. Det finns flera typer av lånord: hos direktlån är både formen och innehållet inlånade (*rock, apartheid*); hos översättningslån är bara innehållet lånat, medan formen översattes direkt för att anpassa sig till språkmottagaren (*bananrepublik, skyskrapa*); hybridsammansättningsform är en kombination av översättning och inlåning av

¹ Antunović, Goranka. *Ordförrådet*, kursmaterial i kursen *Uvod u lingvistički studij švedskog* läsår 2018/2019, Universitetet i Zagreb

ett främmande ord (*websida, blåjeans*); semantiska låns innehåll tas från ett annat språk och tilldelas till ett redan existerande ord i språket (*mus*).²

Nybildningar skapas av det redan befintliga materialet i ordförrådet, oftast genom avledning och sammansättning. På dessa två sätt skedde också ordbildning i fornsvenskan, urnordiskan, urgermanskan och till och med urindoeuropeiskan. (Wessen 1948: 13)

Avledningar är ord som skapats från ett annat ord genom att lägga till ett prefix (ur-gammal, sam-tidigt) eller ett suffix (vikt-ig, skön-het, spar-sam), som bestämmer avledningens ordklass, medan sammansättningar bildas genom sammanslagningen av minst två självständiga ord (järnväg, snövit, deltaga), varav det ena utgör efterleden och det andra utgör förleden. Efterled är vanligtvis huvudord och bestämmer sammansättningens ordklass och förled förklarar efterleden. (Wessen 1948: 53)

3. Urnordiska (ca 200 – 800)

Urnordiskan härstammar från urgermanskan, så det kan antas att den största delen av dess ordföljd bestod mestadels av arvord, men det fanns också några lånord, bland annat från keltiska, som trängde in i språket redan före urnordiska perioden, när urgermanska språket var ett och detsamma, dvs. gemensamt för alla germanerna, och de förekommer redan i den gotiska bibeln, t.ex. *järn* (äldsta formen *isarna*, liksom gotiska *eisarn*, uttalat som "isarn") (Bergman 1969: 100-101); *rik* (gotiska *reiks*) antas vara ett lånord från keltiska *rix* 'kung' (Bergman 1969: 202). Ordet *silver* (gotiska *silubr*) är dock lånord från Främre Asien som trängde ut det gemensamma indoeuropeiska ordet ännu bevarad i latinet (*argentum*) (Bergman 1969: 220). Några exempel av gemensamma germanska arvord är *guld* (liksom gotiska *gulþ*) (Bergman 1969: 220); *kvarn* (äldsta formen *kvärn*, liksom gotiska *quairnus*, uttalat som "kvärnus") (Bergman 1969: 127).

Kunskapen om urnordiskan är relativt torftig, och de viktigaste källorna är de runinskrifter som hittats överallt i Norden. De äldsta av dessa runinskrifter dateras omkring 300 e.Kr., vilket gör urnordiskan det äldsta germanska språk som vi har materiella bevis för hur det kunde ha sett ut. Jämförelser med andra germanska språk kan hjälpa en att på indirekt sätt dra vissa konklusioner om urnordiska språkförhållanden, t.ex. biskop Wulfilas översättning av bibeln till gotiska³ visar att det finns viktiga likheter mellan gotiska och nordgermanska.

² Antunović, Goranka. *Ordförrådet*, kursmaterial i kursen *Uvod u lingvistički studij švedskog* läsår 2018/2019, Universitetet i Zagreb

³ Ca 350 e.Kr., men bevarad huvudsakligen i Codex argenteus från slutet av 400-talet eller början av 500-talet

Det finns tre källor vilka ger oss kunskap om det urnordiska språket:

1. Egennamn och enstaka ord citerade av antika författare
2. Lånord i finskan och i den samiska språkgruppen
3. Runinskrifter

Redan antika författare vittnar om skandinaviska språk, t.ex i ”De bello gallico” (52 f.Kr) nämner Caesar folknamnet *Harudes*, senare *Hörðar*, som är i sammanband med *Hörðaland* (området runt Hardangerfjorden). (Bergman 1995: 13)

Två språk lämnar också ett viktigt vittnesmål om urnordiskan. De är finskan och den samiska språkgruppen, som anses inte ha förändrats mycket under de sista 1500 eller 2000 åren och därför har kunnat bevara några ord från urnordiskan i nästan likadan form, t.ex. det finska ordet för kung är *kuningas* medan den urgermanska formen bör ha varit **kuningaz*⁴. Dessutom är det finska ordet för *furste ruhtinas* (svenska *drott*, tidigare *drotten*), medan den urgermanska formen bör ha varit **druhtinaz*. (Bergman 1995: 14)

En av källorna för kunskapen om urnordiskan är också runinskrifterna på stenar men också på kammar, amuletter m.m. De är ristade med det äldre 24-typiga runalfabetet, också kallad ”futharken”, efter de första sex runorna. De härstammar från tiden ca 300 till 650 eller 700 (Bergman 1995: 14–15). Det finns sammanlagt ca 360 runinskrifter som tillhör denna tid, varav 60 inte härstammar från Skandinavien. De äldsta av dem härstammar från Schleswig, Jylland, Själland och Skåne. (Snædal et al. 2004: 11–12) Det äldre runalfabetet ersättes med de yngre runorna, som hade bara 16 typer, omkring 800. (Bergman 1995: 15).

En av de mest kända urnordiska runinskrifterna är den på Gallehushornet, som tillhör folkvandringstiden och kan dateras till 400–450. Hornet hittades 1734 vid byn Gallehus i Sønderjylland (Danmark). Redan på denna inskrift förekommer ett exempel på en sammansättning, i detta fall i form av personnamnet *hlewagastiR*, sammansatt av orden *hlewa-* och *-gastiR* ('gäst'). Det förekommer också ett exempel på en avledning. Det är ordet *holtijaR*, avlett av **holta* 'hult', och kan betyda 'skogsbo'. (Wessen 1958: 7-8) Hela inskriften lyder:

ek hlewagastiR : holtijaR : horna : tawido :

(Jag Lägäst, Holtes son (eller från Holt) gjorde (eller lät göra) hornet) (Bergman 1995:15)

Ek (fsv. *iak*) betyder 'jag'. *Horna* är objekt till *tawido* 'jag gjorde'. Infinitiven av *tawido* är **taujan*, och betyder 'göra, förfärdiga'. (Wessen 1958: 7–8) Ordet **taujan* tillhör det gamla

⁴ Stjärna (*) anger att ordformen är konstruerad

lexikala skiktet och det förekommer också i gotiskan (*taujan*, pret. *tawida*), men överlevde inte i urnordiskan. Det sista säkra vittnesbördet av **taujan* i urnordiskan är *tojeka* i inskriften från Noleby från 500-talet. Ordet **taujan* ersattes senare av **garw(ij)an*, vilket hade nästan samma betydelse. (Schulte 2002: 658) Det finns minst fyra vittnesbörd av ordet **taujan* i runinskrifter, som visar fyra varianter av det, vilket kan tyda på att den dialektiska, och senare den språkliga splittringen av urnordiskan började redan i denna period: en trälåda från Garbølle (*Hagirad ar tawide*)⁵; den ovannämnda inskriften från Gallehus (*tawido*); brakteaten från Trollhättan (*tawo...*); brakteaten från Selvik (*tau liiu*)⁶. (Schulte 2002: 658) Kunskapen om urnordiskan är viktigt eftersom orden från urnordiska utgjorde majoriteten av orden i runsvenska och fornsvenska.

4. Runsvenska (ca 800–1225)

Stora förändringar ägde rum under vikingatiden (ca 800–1060). Med konvertering till kristendomen blev folken en del av det europeiska kultursamhället. Under den perioden stabiliserades de nordiska länderna som politiska enheter. (Bergman 1995: 11) Wessén påpekar att språket börjar att radikalt förändras under slutet av den urnordiska tiden, som ger olika slutresultat i olika delar av Norden, och urnordiskan börjar splittra i två dialekter, västnordiska (Norge, Island) och östnordiska (Sverige, Danmark). Efterhand förekommer även en skillnad mellan nordligt och sydligt språkområde inom östnordiskan, d.v.s. mellan svenskan och danskan. (Wessén 1958: 10) Det kan dock sägas att trots allt fram till ca 1000-talet var språket i Norden fortfarande ett och detsamma, vilket innebär att det svenska språket är ungefär 1000 år gammalt. (Bergman 1995: 12)

Den runsvenska tiden, som omfattar Vikingatiden (ca 800–1060) och perioden innan den latinska bokstavsskriftens ankomst (ca. 1225) fick sitt namn efter inskrifter med de yngre runorna. Runinskrifternas största viktighet ligger på att de är enda språkliga minnesmärken från den tiden. Den exakta tolkningen är dock en stor svårighet, eftersom det fanns endast 16 tecken, trots att språket hade mycket flera ljud, och därför måste samma tecken täcka olika ljud. (Wessén 1958: 24) Enligt Bergman är totalt omkring 3000 sådana inskrifter upptäckta inom det nuvarande Sveriges gränser, flertalet från Uppland. De flesta av dem härstammar från 1000-talet och början av 1100-talet. Från 800- och 900-talet, finns bara få inskrifter bevarade. Den längsta och troligen den mest kända av dem är Rökstenen från Rök i Östergötland. (Bergman 1995: 20)

⁵ <https://www.christerhamp.se/runor/gamla/> (15 september 2021)

⁶ <https://www.runesdb.eu/find-list/> (15 september 2021)

Till följd av knapphet av källorna kan man inte få någon komplett perception om ordförrådet under den runsvenska tiden, eftersom några av de upptäckta runstenarna är skadade eller ofullständiga. De flesta av de bevarade runstenarna inte är rika på innehåll, eftersom de mestadels fungerade som ett slags minnesmärken, (Bergman 1995: 26) ofta formulerade enligt mönstret *X reste denna sten efter Y, sin släkting*. (Bianchi 2016: 11)

Vikingatidens runstenar visar bland annat på hur man bildade personnamn i den tiden. Bildning av tvåledade namn utgjordes genom att en av lederna i en äldre släktings namn bevarades i nya sammansättningar, t.ex. en runsten i Södermanland nämner två bröder *Hastæin* och *Holmstæin* och deras fader *Frøystæin*. I det fallet ärvde sönerna leden *stæin* från faders namn. (Bergman 1995: 26) Namnet *uitan* (*uitarn*) från runstenen U 306 är sannolikt också sammansatt. Efterleden kunde i så fall vara *-dan* och förleden kunde vara *Vi-*, *Vid-* eller *Vig-*. Av sammansättningar med *-dan* förekommer också *Halfdan*. (Jansson, Wessen 1943: 40). Utom personnamn finner man vidare sammansättningarna som bland annat betecknar familjeband, t.ex. *stiupsunR* 'styvson' och *stiupmoðiR* 'styvmoder' (ack. sg. f. stiubmoþur). (Jansson, Wessen 1943: 26)

Det är säkert att majoriteten av ordförrådet var inhemska ord, arvord, medan det ännu fanns bara ett litet antal lånord. Med handelsutbytet under folkvandringstiden och vikingatiden har ord från sydliga länders språk kommit till Sverige. Latinska och grekiska ord kom med kristendomen vid slutet av denna period. De första prästerna talade engelska, frisiska och lågtyska (saxiska), så de flesta av dessa latinska och grekiska ord kom genom förmedling av dessa språk. (Bergman 1995: 26)

5. Äldre fornsvenska (ca 1225–1375)

Man får en pålitlig kunskap om språket först efter den runsvenska tiden, då det latinska alfabetet når Sverige genom kristendomen. Dominikaner och cistercienser, som skrev på latin, införde det latinska alfabetet. Böcker för gudstjänsten på latin hade funnits i Sverige alltsedan den tid då Ansgar och andra missionärer gjorde sin verksamhet. Latinet förblev de lärdas språk till och med på 1700-talet. (Bergman 1995: 30)

Det är framför allt lagarna som utgör grunden för kunskapen om språket under den äldre fornsvenska tiden, men under den perioden översattes också litterära verken med olik innehåll. (Bergman 1995: 32)

I den tidigaste fornsvenskan, främst i lagtexterna var lånord relativt få i ordförrådet, men det fanns en lånordsgrupp dvs. ord med latinskt och grekiskt ursprung som infördes med kristendomen. Några av dem hade kommit in i språket direkt från latinnet, och andra genom

förmedling av angelsaxiska, frisiska och saxiska missionärer, och har en direkt förbindelse till kyrkan. Handskriften av den Äldre västgötalagen från 1280-talet presenterar sådana ord, t.ex. *altæri* (lat. *altare*), *biskupær* (grek. *episkopos*), *bref* (lat. *breve scriptum*, 'kort skrift'), *fontær* ('funt', lat. *fons*, *fontis*), *færmæ* ('konfirmera', lat. *firmare*), *kalkær* ('kalk', lat. *calix*), *kapæ* ('kappa med kapuschong', lat. *capa*), *kirkiæ* (grek. *kyriakon*), *klockæ* (medeltidslat. *clocca*), *kloster* (lat. *claustrum*), *klærkær* (medeltidslat. *clericus*), *krussæ* ('kors', lat. *crucem*, ack.-formen), *frædaghær* (översatt från lat. *dies Veneris*, som betyder 'Venus' dag', Venus översattes som Frigg, eftersom Frigg motsvarade Venus i hennes egenskaper, båda förknippas med kärlek och fertilitet), *mæssæ* (lat. *missa*), *offer* (lat. *offerre*, 'bära fram'), *ola*, *olia* ('ge smörjelsen', lat. *oleum*), *paskær* ('plur. påsk', medeltidslat. Pascha), *pavi* ('påve', lat. *papa*), *primsignæ* ('göra korstecknet inför en som ännu inte blivit döpt', lat. *primum signum*, 'första tecknet'), *præster* (lat. *presbyter*), *stol* ('axelband', lat. *stola*). (Bergman 1995: 60–61)

Den största betydelsen hade de något senare lånorden från lågtyskan. Den tyska påverkan började redan under den kristna missionstiden, och den ökade när handeln med de tyska städerna började och tyska köpmän och hantverkare hade börjat ta sin bostad i svenska städer på kusten t.ex. Kalmar, Lödöse, Söderköping och Stockholm, därpå också i städer i den inre delen av landet. (Bergman 1995: 61)

Det politiska, ekonomiska och kulturella tyska inflytandet nådde sin höjdpunkt under tiden av konung Albrekt av Mecklenburg (1364–1389), som var tysk. Efter Albrekts fall sänkte tyskarnas politiska makt i hög grad. De var dock ännu en viktig faktor inom städernas näringsliv och kultur, och det lågtyska språket lämnade avsevärda spår i utvecklingen av det svenska språket även under yngre fornsvensk tid. (Bergman 1995: 61)

En kollektion av de tyska lånorden från lagarna till ca. 1375 kan visa vikten av den tyska bidraget till det svenska ordförrådet. (Bergman 1995: 61) Man måste veta att språket i lagarna är konservativt, och därför kan man anta att talspråket under 1200- och 1300-talen, i synnerhet i städerna, hade en mycket större del av lånord från lågtyskan än vad man kan se i lagarna. Några lånord som förekommer i lagarna är t.ex. *krona* ('kungamakt'), *hærtughi* och *hærtugh* (*hertoge*, *hertoch*), *marskalker* och *marsker* ('kungens stallmästare'), *hof*, *hofmæstari* ('den som förestod förplägningen vid stora bröllop'); adjektivet *høvisker* (hövisk, anständig); titlarna *hærra* (herr), *jungfru* och *fru*, *iunkhærre*, *grevi* och *riddari*; ord *stadh* ('stadssamhälle') ersatte ordet *by*, som man finner i norska och danska; *foghati* ('person som styrde staden tillsammans med rådet och hade domarbefogenhet', medeltidslat. *vocatus*), *borghamæstari*, *raþman*, *kæmenær* ('kamrer'), *skrivari*, *bure* ('borgaren'), *burgæld* ('betalning för att få borgarrätt'), *burskap* ('borgarrätt'), *burabref* ('borgarbrev');

yrkesmännen som nämns är ord som *skomakare*, *skrædare*, *skinnari* ('körsnär'), *æmbete* och *æmbetsman* ('hantverk' och 'hantverkare'); varunamn som *frykt*, *krydhe*, *spisseri* ('kolonialvaror'), *koparrøker* ('kopparrök, zinkvitriol'); bland måttsord finns ord som *krus*, *stop*, *dusin*, *par* (av lat. *par*), *pund*, *vikt*, *lifspund* (livesch pund 'livländskt pund'), *skippund* och *ort* (fjärdedel); *mynt* och *myntare* ('myntmakare', medellågt. *münter(e)*, till lat. *moneta*); ord förbundna med rättskipningens område som *makt*, *vidare akt* ('uppmärksamhet') och *vakta* ('ge akt på'), *plikt*, *fegþ* ('fiendskap'), *qwitter* ('fri, medel', medeltidslat. *quittus*), *panter* och *pansætia* ('pant, pantsetten'), *prøva* (lat. *probare*); *slækt* ('ätt, familj'), *fals* ('förfalskning, bedrägeri'), *rof* ('rov'), *bysætia* ('sätta i fängelse för skulder'); militära termer som *armborst* (medellågt. *armborst*, av lat. *arcubalista*), *baner* ('fana'), *resa* ('krigståg'), *fæste* ('befästning'); *hanzka* ('plur. handskar'), *klænþ* ('klenod'), *dobel* ('tärningspel', medellågt. *dob(b)el* 'tärning'); musiktermerna *gigha* ('ett stränginstrument') och *fjplæ* ('fiol, fela', från angelsachiska *fidlele*). Ett av de äldsta lånorden, i samband med köpenskap och handel är själva ordet *køpa*, som är närmast förbundet med latinska ordet *caupo* i betydelsen 'handelsman'.

Till den äldsta gruppen av lånord från latinet hör också en del termer som är förbundna med byggnadskonsten, t.ex. *mur* (*murus*) och *källare*. (Bergman 1995: 62–64) Ordet *bägare* är också ett lånord från latinet. Under den senlatinska tiden var *becarius* ett romerskt namn för ett slags kärl. Det var dock en transformering av grekiska *bikos* ('krus, kanna'). (Bergman 1969: 41) Ordet kom omkring 500 till tyskan. I forntida lågtyska, därifrån det kom till svenskan, skrevs det *bikeri*, senare *beker*. ”*Bicarmæster*” - en person som tillverkar bägare, nämns i ett brev från 1307. Snart nog kan man finna modernare former som *begare* och i en sen skråordning ”*een begär öll*” (Bergman 1969: 42).

6. Yngre fornsvenska (ca 1375–1526)

Stora förändringar skedde på alla nivåer av det svenska språket under den yngre fornsvenska perioden. Ordförrådet fick en stor mängd av tyska lånord som förändrade språkets karaktär och skriftliga språkets syntax och stil utvecklades under stark påverkan från latinet. (Wessén 1958: 61)

Det finns en stor mängd av litteratur som vittnar om svenskans tillstånd under yngre fornsvenska perioden. Den religiösa litteraturen dominerar och många skrifter kommer från Vadstena kloster. De är översättningar och omskrivningar av bibelböcker, predikningar, skrifter om livet i kloster och uppbyggelseskrifter, t.ex. ”Betraktelser över Kristi liv”, en översättning av Bonaventuras ”*Meditationes vitae Christi*”, såsom en återöversättning av

Birgittas uppenbarelser. Av värdslik litteratur överväger översättningar och bearbetningar av riddarromaner, bland annat ”Konung Alexander”. ”Engelbrektsvisan” kan nämnas som ett exempel på politisk och historisk diktning, och dateras från mitten av 1400-talet. (Bergman 1995: 65)

Några ord blir föråldrade eller förtsätter att finnas i dialekterna, huvudsakligen som ett resultat av konkurrens från synonyma lånord, t.ex. *løgh* (’bad’), *lever* (’bröd’), *mior* (’smal’), *nima* (’lära’), *van* (’hopp’), *undirstanda* (’begripa, förstå’), *øpa* (’ropa’), *æ* (’altidh’) *ramn* (’korp’), *kænnisven* (’lärjunge’), *siuþer* (’punger’), *þaghar* (’genstan, genast’), *fløghia* (’hoppa’), *þæver* (’lukt, smak’), *miok* (’mykit’), *somi* (’ära’). (Bergman 1995: 83)

Konkurrensen mellan inhemska och främmande synonymer kan också resultera i specialisering av betydelsen eller förändring av något annat slag, t.ex. ordet *læsa* försvinner i betydelsen ’plocka, samla’; ordet *qvinna* ersatte *kona* och lånordet *koka* ersatte *siuþa* (’bereda genom kokning’). (Bergman 1995:83)

Ibland var det tyska inflytandet så starkt att något tyskt lånord skulle helt eliminera det redan existerande svenska ordet, t.ex. ordet *fönster* (mlt. *vinster*, av lat. *fenestra*) ersatte det gamla nordiska ordet *vindöga* (fsv. *vindöggha*, fvn. *vindauga*) under Hansaperioden, det ord som ursprungligen betecknade en rököppning i taket eller i väggen, och ändrade sin betydelse med förekomsten av ljusinsläppande fönsteröppningar. Som jämförelse finns det på norska och danska fortfarande varianter av det ursprungliga nordiska ordet (*vindu*; *vindue*).⁷

Det är svårt att placera ett enskilt ord i den äldre eller yngre fornsvenska perioden, man måste veta att det finns en möjlighet att det förekom i språket långt innan det först skrevs, men man kan lita på det litterära dokumentet där ordet först visas. (Bergman 1995: 83)

Enligt K. F. Söderwall förekommer följande ord tidigast i följande yngre fornsvenska texter: Bonaventura: *bedrøva*, *begava* (’giva’), *behof*, *betala*, *bevara*, *bevisa*, *beqvæmer*, *fordel*, *kamare* (’kammare’), *klen*, *koka* (lat. *coquere*), *skikka*, *smaka*, *spazera*, *straffa*, *vandra*.

Birgittas uppenbarelser: *grover*, *hantera* (’vidröra’), *korper* (lat. *corvus*), *rænta*, *skuldra*, *untkomma*.

Namnlös och Valentin: *begynna*, *begæ*, *forføera*, *krantz*, *slot*.

Peder Månssons skrifter: *beskærma*, *filter* (’ylleduk, filt’), *førsona*, *førtørna*, *sakta*, *soker* (’socker’), *tvist*.

⁷ <https://www.sprakbruk.fi/-/fonster-vindoga-och-andra-gluggar-i-nordiska-sprak-:~:text=I%20v%C3%A5r%20nordiska%20spr%C3> (12 september 2021)

Skråordningar: *arbeyde och arbeta, frokoster, læriunge, metvorst, schræddare, skomakare, skynka* ('skinka'), *støvel*. (Bergman 1995: 83)

De ovannämnda exemplen på lånord från yngre fornsvenska liksom dessa från äldre fornsvenska, nämnda i det föregående kapitlet, kan ge antydning om omfattning av det lånade ordförrådet. Det har framför allt berört stadsförhållanden, stadsnäringsar och stadsorganisation, hantverk och handel. En stor del består också av ord i sammanband med höviska livet. Många ord kom med riddarväsendet och används ännu idag. (Bergman 1995: 83)

En hel del högfrekventa ord ger vittnesbörden om hur stor det medellågtyska inflytandet var, t.ex. hjälpverben *måste* och *bliva* (moste, pret. av *môten*); adv. *dock, ju*, och *föga*; konj. *men*, pronomina *sådan* och *hurudan*; adjektiv *gansker*; som betyder 'hel, all'; *möjlig* och *tämlig*. (Bergman 1995: 83)

7. Slutsats

Innan den fornsvenska perioden var språket relativt fritt från lånord. Det första större inflytandet från andra språk, i dessa fall latin och grekiska, inträffade under den äldre fornsvenska perioden, som varade från 1225 till 1375. Dessa lånord var mestadels termer nära besläktade med kristendomen, och de kom till svenska direkt eller genom förmedling av andra språk, frisiska, lågtyska (saxiska) och angelsaxiska. Kristendomen hade en stor roll under klassisk fornsvenska, eftersom år 1225, som markerar början av denna period, införde kristna präster det latinska alfabetet, som skulle användas för religiös tjänst på latin. Yngre fornsvenska bevitnade ännu större tillströmning av lånord, nu från lågtyska, som fördes till svenska städer av tyska köpmän och hantverkare. Dessa lånord var termer besläktade med hantverk, stadsliv, militär m.m., och några av dem ersatte till och med de redan existerande svenska synonymerna. Till och med några av de vanligaste svenska orden, till exempel konjunktionen *men*, är lånade från lågtyska, vilket definitivt bevisar lågtyskans enorma inflytande på svenska i allmänhet. Det inflytandet minskade snabbt efter Hansas försvagning, men lämnade fortfarande ett viktigt spår i det svenska lexikonet.

8. Källor och litteratur

Antunović, Goranka. *Ordförrådet*, kursmaterial i kursen *Uvod u lingvistički studij švedskog* läsåret 2018/2019, Universitetet i Zagreb

Bergman, Gösta (1995). *Kortfattad svensk språkhistoria*. Göteborg: Elanders Digitaltryck AB

Bergman, Gösta (1969). *Ord med historia*. Vänersborg: Vänerborgs Boktryckeri AB

- Bianchi, Marco (2016). Runstenen som socialt medium: Språklig och visuell struktur. I: Andersson, D. et al., red. *Studier i svensk språkhistoria 13: Historia och språkhistoria*. Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet (9-31)
- Sandström, Caroline (2017). *Fönster, vindöga och andra gluggar i nordiska språk*, tillgänglig på <https://www.sprakbruk.fi/-/fonster-vindoga-och-andra-gluggar-i-nordiska-sprak-:~:text=I%20v%C3%A5r%20nordiska%20spr%C3> (12 september 2021)
- Schulte, Michael (2002). The development of Proto-Nordic lexicon: The lexical field of runic production. I: Bandle, O. et al., red. *The Nordic Languages, Volume 1: Ancient Nordic (1st – 7th century)*. Berlin: De Gruyter Mouton (657–664)
- Snædal, Thorgunn; Åhlen, Marit; Lundberg, Bengt A. (2004). *Svenska runor*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Wessén, Elias (1948). *Svensk språkhistoria II: Ordbildningslära*. Lund: Carl Bloms Boktryckeri A.-B.
- Wessén, Elias (1958). *Svensk språkhistoria I: Ljudlära och ordböjningslära*. Lund: Carl Bloms Boktryckeri A.-B.
- Wessén, Elias; Sven B.F. Jansson (1940–1943). *Sveriges runinskrifter: VI. Upplands runinskrifter del 1*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- URL: <https://www.runesdb.eu/find-list/> (15 september 2021)
- URL: <https://www.christerhamp.se/runor/gamla/> (15 september 2021)

9. Sažetak

Švedski jezik pripada germanskoj grani indoeuropske jezične porodice. Razvio se iz pranordijskog, a tijekom tog razvitka našao se pod utjecajem raznih drugih europskih jezika. Taj utjecaj je bio osobito jak tijekom starošvedske faze, koja je trajala otprilike od 800. do 1526. godine te se dijeli na tri etape, počevši sa runskim švedskim, koji je dobio ime po runskim natpisima na kamenu. Ti natpisi su ujedno i jedini izvori koji svjedoče o leksiku tadašnjeg švedskog, tada još relativno slobodnom od posuđenica. Tijekom klasične starošvedske faze, najvažniji je bio utjecaj latinskog i grčkog koji su, direktno ili posredstvom drugih jezika, obogatili švedski jezik brojnim riječima, ponajviše pojmovima vezanima uz Crkvu. Nešto kasnije, tijekom mlađeg starošvedskog razdoblja, koje se poklapa sa vremenom tijekom kojeg je moć Hanzeatskog saveza bila na vrhuncu, kada su se njemački trgovci i obrtnici na području današnje Švedske naseljavali u velikom broju, švedski jezik našao se pod iznimnim utjecajem donjonjemačkog jezika, od kojeg je dobio ogroman broj posuđenica, vezanih uglavnom za obrtništvo i gradski život. Većina njih su bile sasvim novi pojmovi, a

neke (npr. *stadh*) su čak i izbacile već postojeće švedske sinonime (*by*). Padom utjecaja Hanze, pada i utjecaj donjonjemačkog, koji je, međutim, ostavio važan i neizbrisiv trag u razvoju švedskog jezika, vidljiv i danas.

10. Summary

Swedish language is a member of the Germanic branch of the Indo-European language family. It developed from Proto-Nordic, and during that development it found itself under the influence of various other European languages. That influence was particularly strong during the Old Swedish phase, which lasted from about 800 to 1526, and is separated into three stages, beginning with the Runic Swedish, which got its name thanks to the runic stone inscriptions. These inscriptions are also the only sources that testify to the lexicon of the then Swedish, then still relatively free of loanwords. During the Early Old Swedish phase, the most important was the influence of Latin and Greek, which, directly or through other languages, enriched the Swedish language with numerous words, mostly terms related to the Church. Somewhat later, during the Late Old Swedish period, which coincided with a time when the power of the Hanseatic League was at its peak, when German merchants and craftsmen settled in present-day Sweden in large numbers, Swedish language found itself under the extreme influence of Low German, from which it received a huge number of loanwords, related mainly to crafts and town life. Most of them were completely new terms, and some (e.g. *stadh*) even expelled the pre-existing Swedish synonyms (*by*). With the decline of the influence of the Hanseatic League, the influence of Low German also fell, which, however, left an important and indelible mark on the development of the Swedish language, visible even today.